

Sociologie Românească

ISSN: 2668-1455 (print), ISSN: 1220-5389 (electronic)

MODELE DE DEZVOLTARE IDENTITARĂ ÎN FAMILII MINORITARE ETNIC/MULTICULTURALE DE SURZI

Emese BELENYI, Gavril FLORA

Sociologie Românească, 2023, vol. 21, Issue 2, pp. 29-55

<https://doi.org/10.33788/sr.21.2.2>

Published by:
Expert Projects Publishing House

On behalf of:
Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy
and
Romanian Sociology Association

MODELE DE DEZVOLTARE IDENTITARĂ ÎN FAMILII MINORITARE ETNIC/MULTICULTURALE DE SURZI

Emese BELENYI¹, Gavril FLORA²

Abstract

Although the existence of internal ethnic diversity within Deaf communities is recognized by several authors, there has been less analysis of the impact of the ethnicity of marriage partners on the development and transmission of identity within Deaf families. This paper addresses language use and crossgenerational identity transmission in ethnic minority or ethnically mixed families set up by Deaf spouses living in Oradea (Romania). The research conducted in the Deaf community of Oradea is based on a survey of ethnic Hungarian Deaf community members (including ethnic Romanian spouses), lifepath interviews with selected Deaf individuals, and family case studies. The research results denote that in the case of Deaf people living in ethnically homogenous marriages who have graduated from a special school in Hungarian language, the transmission of Hungarian identity, knowledge of Hungarian sign language/oral language tends to be a natural, undisturbed process. However, if one of the spouses is of Romanian ethnicity, the language of communication within the family will probably be Romanian sign language/oral language. On the other hand, in families where both minority and majority ethnic family members, Deaf and hearing, are present, complex, multifaceted patterns of linguistic communication may operate, favoring specific multicultural ways of developing and transmitting identity.

Keywords: ethnic minority Deaf, ethnically heterogeneous Deaf families, linguistic socialization, marital options, family language use, cross-generational identity transmission.

¹ Universitatea Creștină „Partium” din Oradea, Oradea, ROMÂNIA. E-mail: belenyi.emese@partium.ro.

² Universitatea Creștină „Partium” din Oradea, ROMÂNIA. E-mail: flora.gabor@partium.ro.

Introducere

Conform lui Tajfel (1978), comunitățile culturale recunosc că anumite caracteristici ale grupului construit social, având un conținut cognitiv specific, le deosebesc de mediul lor social. Din această perspectivă, spre deosebire de alte tipuri de dizabilitate, surditatea poate funcționa și ca un factor de constituire a comunității lingvistic-culturale. Există o Lume a Surzilor, un grup relativ mic de oameni vizuali (Bahan, 2004; Padden, & Humphries, 1988) care folosesc o limbă vizual-gestuală naturală, care sunt diferiți de grupul mai larg care utilizează în principal sau exclusiv limba orală în forma sa vorbită sau scrisă. Pentru a evidenția acest contrast, aceste grupuri sunt adesea exprimate în literatura de specialitate de limba engleză prin expresia *Deaf* cu capital-D versus *deaf* cu d mic (Lane, 2005).

În lucrarea de față ne vom referi la comunitatea surzilor în această accepțiune mai restrânsă, care este nu doar un grup de persoane cu dizabilități, ci concomitent o minoritate lingvistică și culturală, ai cărei membri folosesc limba semnelor ca mijloc principal de comunicare (Marschark *et al.*, 2017; Higgins, & Liberman, 2016). Majoritatea persoanelor surde care fac parte din cultura surzilor au legături mai puternice cu alte persoane surde decât cu rudele lor care aud (Lucas *et al.*, 2005). Comunitatea surzilor include totalitatea limbilor, experiențelor, valorilor și formelor de contact care sunt caracteristice pentru surzi (Padden, 1989).

Deși în comunitățile și familiile surzilor cultura și limba semnelor tind să acționeze ca o forță unificatoare decisivă care transcende diferențierea etnoculturală, cultura surzilor nu este lipsită de alte elemente culturale, inclusiv de identitatea etno-națională (Leigh, & Crowe, 2015). Ca și societatea în ansamblul ei, comunitatea surzilor nu este omogenă; membrii săi au apartenențe sociale diferite, limbi și afiliere culturale diverse. Etnia, utilizarea limbii semnelor, utilizarea limbii vorbite, afilierea religioasă, statutul social, relațiile intergeneraționale și conștientizarea a „ce înseamnă să fii surd” pot fi factori importanți în influențarea identității individuale și comunitare. Pe lângă internalizarea faptului de a fi surd și identificarea cu cultura surzilor, membrii comunităților de surzi împărtășesc și valori care sunt aceleași cu cele ale semenilor lor cu auz tipic, cu care împărtășesc sentimentul apartenenței la aceeași comunitate etnoculturală (Delgado, 1984; Humphries, 1993; Lane, 1995).

Identitatea etnică, în lumina constatărilor lui Connerton (1991) și De Voss (1982) este încorporată în moștenirea culturală a unui individ sau a unui grup social și include importante elemente de stabilitate, cel mai vizibile în respectarea tradițiilor și afirmarea trăsăturilor comunitare care garantează supraviețuirea existenței etnice. Pe de altă parte, conform teoriei identității sociale (Hogg, 2016), grupurile etnice și subiecții își pot schimba accentul în direcții diferite în exprimarea identității lor etnice, în funcție de situație și de provocările circumstanțelor. În construcția identitară a subiecților asamblați într-o structură dinamică, mai multe identități sunt prezente în același timp (Young, 1976), iar „în anumite momente,

o anumită identitate specială are un rol primordial” (Bell, 1975, 159). Când și în ce măsură factorii de formare a identității devin importanți, acesta este întotdeauna determinat de situația contextuală, rețelele sociale și cerințele actuale de *advocacy* sau autorealizare, precum și de modul de internalizare a acestor cerințe (Zavalloni, 1993). În acest context, identitatea membrilor surzi ai minorității etnice poate prezenta caracteristici specifice în comparație cu cea a surzilor aparținând comunității etnice majoritare, dar și față de identitatea etnică a membrilor cu auz tipic ai comunității etnice minoritare (Atkin *et al.*, 2002).

Cercetarea noastră și-a propus să contribuie la clarificarea acestor probleme prin explorarea legăturii dintre socializarea lingvistică și dezvoltarea identității la nivel familial la membrii comunităților de surzi care fac parte din minoritatea maghiară din România, inclusiv membrii de familie români din căsătoriile mixte din punct de vedere etnic. În conformitate cu acest obiectiv general, în grupul țintă al cercetării au intrat exclusiv familii întemeiate de parteneri surzi care sunt membri ai comunității culturale a surzilor în calitate de utilizatori activi ai limbii semnelor ca mijloc principal de comunicare intrafamilială și intracomunitară. Investigația noastră s-a concentrat pe următoarele întrebări de cercetare:

1. Care sunt principalii factori ai socializării familiale și școlare a copiilor și tinerilor surzi de etnie maghiară?
2. Care este rolul identității culturale legate de rolul limbii semnelor, al identității etnolingvistice și al interacțiunilor dintre ele în opțiunile maritale ale tinerilor surzi proveniți din minoritatea etnică maghiară?
3. Cum se desfășoară comunicarea în familii etnic omogene (maghiare) și eterogene (maghiaro-române) înființate de parteneri surzi? Care este rolul și ponderea utilizării limbii semnelor române/maghiare, precum și a limbii orale române/maghiare în comunicarea dintre soți?
4. Cum funcționează transmiterea intergenerațională a identității etnolingvistice în familiile minoritare etnic/multiculturale întemeiate de parteneri surzi?

Acest articol este structurat în nouă secțiuni. Secțiunea următoare prezintă repere esențiale ale cadrului teoretic care a stat la baza demersului nostru științific, concentrându-se pe rolul factorilor sociali implicați în formarea identității culturale și lingvistice în familiile etnic-minoritare/multiculturale de surzi. După prezentarea metodologiei de cercetare (secțiunea 3), urmează sinteza principalelor rezultate ale cercetării, structurate conform întrebărilor de cercetare enunțate (secțiunile 4-7). Articolul se încheie cu o discuție a rezultatelor obținute și concluziile la care am ajuns în urma demersului nostru de cercetare.

Identitatea culturală și lingvistică în familiile etnic-minoritare/ multiculturale de surzi

Cercetări privind caracteristicile identitare ale culturii surzilor au relevat faptul că utilizarea limbii semnelor și a culturii legate de aceasta au un efect decisiv de construire a identității și a comunității surzilor; în același timp, în cercetarea identității surzilor trebuie să se acorde atenția cuvenită diversității identităților care provin din diferite traiectorii de viață și individuale, experiențelor diferite ale membrilor comunității de surzi, cum ar fi formarea anterioară a identității, vârsta de imersiune în cultura surzilor și profunzimea imersiunii pentru care au oportunitatea sau dorința (Leigh, 2009).

Unul dintre factorii de diferențiere semnificativi în acest sens este mediul familial de origine. Peste 90% dintre persoanele surde se nasc în familii cu părinți cu auz tipic (Mitchell, & Karchmer, 2004), astfel încât cultura surzilor rareori are șansa de a fi realizată în continuitate generațională. Cercetări anterioare (Gregory, 1998; Marschark, 2001) au confirmat faptul că procesul de socializare lingvistică și culturală a copiilor surzi în primii lor ani de viață este influențat în mod semnificativ de faptul dacă s-au născut într-o familie de părinți auzitori sau surzi. Utilizarea timpurie a limbii semnelor este importantă pentru dezvoltarea intersubiectivității simbolice a copiilor surzi, care stă la baza achiziției limbii (Loots *et al.*, 2005). Astfel, copiii surzi născuți în familii de surzi au o șansă mai mare de a intra în contact cu alți copii și adulți surzi încă din prima copilărie, și întreaga lor dezvoltare pe parcursul copilăriei se desfășoară într-o atmosferă familială înțelegătoare, de încredere (Denmark, 1994). În schimb, marea majoritate a copiilor surzi proveniți de la părinți auzitori nu au posibilitatea de a învăța acasă limba semnelor, pe care astfel o întâlnesc pentru prima dată când merg la o grădiniță sau școală specială, și care adesea nu este prezentă nici ca materie de studiu, elevii învățând limba (limbile) mai cu seamă informal de la semenii lor proveniți din familiile de părinți surzi (Hattyár, 2008).

Pentru copiii care cresc într-o cultură minoritară etnică, indiferent dacă au un auz tipic sau atipic, nevoia lor firească este de a încorpora moștenirea culturală a familiei lor de origine în propria identitate. Pentru a realiza aceasta, există multe instrumente disponibile pentru copiii și tinerii cu auz tipic născuți într-o familie de minorități etnice: limbă, religie, instituții comunitare, legături de familie și contacte umane. Cu toate acestea, copiii surzi născuți din părinți cu auz tipic au rareori acces la aceste resurse culturale comunitare, din cauza barierelor de comunicare care îi separă de familia lor de origine (Ahmad, 2000; Atkin *et al.*, 2002).

Un studiu realizat în Danemarca (Dammeyer, & Marschark, 2016) a constatat că programul bilingv-bicultural pe care l-a examinat nu a dus la o reducere a decalajului de învățare dintre copiii cu auz și cei surzi. În același timp, este un atu educațional incontestabil al programelor bilingv-biculturale faptul că copiii pot învăța atât limba(ile) semnelor comunității locale de surzi, cât și limba(ile)

comunității auzitoare, experimentând astfel aspectele socioculturale ale interacțiunii (Marschark *et al.*, 2002), precum și valoarea pluralismului cultural în societate (Pickersgill, & Gregory, 1998).

Un studiu recent bazat pe interviuri calitative cu absolvenți ai programului bilingv-bicultural menționat (Chapman, 2021) a relevat că respondenții au dezvoltat un concept de sine sigur și pozitiv de apartenență la comunitatea surzilor și identificarea ca surzi din punct de vedere cultural. Totuși, participanții la studiu au continuat să perceapă propria lor identitate ca fiind amenințată. Combinația dintre identificarea pozitivă cu identitatea culturală a surzilor și percepția amenințării rezonează cu concluziile unui sondaj pe scară largă în Danemarca, conform căruia cei care se identifică drept surzi au raportat niveluri relativ ridicate de sentimente de discriminare, concomitent cu niveluri ridicate de bunăstare subiectivă (Chapman, & Dammeyer, 2017).

În cazurile în care sentimentul de apartenență la comunitatea surzilor este însoțit de o conștiință a diferenței datorate apartenenței la o minoritate etnică, șansele de a suferi discriminare cresc, pe măsură ce identitatea asociată cu situații minoritare multiple – apartenența atât la o minoritate etnică, cât și la comunitatea surzilor – devine mai vulnerabilă. Din cauza dezechilibrului de putere care tinde să se manifeste în relația majoritate–minoritate etnică, este mai dificil pentru persoanele aparținând comunității minoritare să dezvolte conștiința de sine și stima de sine care ar putea fi independente de percepțiile și atitudinile majorității (Scheurich, 1993).

Probabil că nu este o coincidență, așadar, că în țările sau regiunile cu o majoritate lingvistico-culturală clară, instituțiile de asistență și reprezentanții acestora tind să susțină utilizarea culturii și limbii majorității. O cercetare din Statele Unite a arătat că părinții spanioli ai copiilor surzi au primit de obicei sfatul de a folosi numai limba engleză combinată cu limba semnelor în comunicarea cu copiii lor. În Australia, engleza este, de asemenea, dominantă în relația de comunicare dintre părinții minorităților etnice și copiii lor surzi. Părinții care folosesc numai limba engleză în comunicarea în familie simt de obicei că această limbă oferă cele mai favorabile condiții pentru dezvoltarea lingvistică, cognitivă, socială, emoțională a copiilor lor (Crowe *et al.*, 2014).

În schimb, o altă cercetare care explorează aceeași problemă în regiunile multiculturale din Spania (Guiberson, 2013) a produs rezultate diferite. 50% dintre părinți au primit recomandarea de la consilierul lor familial să comunice cu copilul lor în mai multe limbi, iar proporția celor sfătuiți să nu facă acest lucru este de doar 36%. Aceste date sugerează că sprijinul instituțional al regiunilor multiculturale tinde să ofere condiții mai favorabile pentru diversitatea identităților etnicolingvistice în cadrul populației surde.

Referitor la aspectele identitare implicate în deciziile privind întemeierea unei familii de către tinerii surzi, cercetări anterioare au relevat că atunci când persoanele surde iau decizii de selecție a partenerului, identitatea culturală a

partenerului în limba semnelor și posibilitatea unei comunicări ușoare în limba semnelor în cadrul familiei sunt cele mai importante considerente (Mosier, 1999). Importanța acestui factor este demonstrată și de gradul ridicat de stabilitate a relațiilor conjugale dintre partenerii surzi în lumina cercetărilor anterioare (vezi în acest sens faimosul studiu al lui Edward Allen Fay despre căsătoriile dintre surzi publicat în 1898, replicat de Arnos *et al.*, 2008).

În același timp, în familiile de surzi bunicii cu auz tipic au adesea un rol-cheie în educația nepotului lor auzitor (Nybo *et al.*, 1998). Aceasta înseamnă că copilul învață atât metodele de comunicare ale culturii orale, cât și limba (ile) semnelor și astfel este pregătit să comunice cu fiecare membru de familie într-un mod în care acesta se simte cel mai bine.

Persoanele surde aparținând unor comunități etno-naționale diferite comunică între ele în limba semnelor proprie comunității de care aparțin, care este unic, ca și limba națională orală a comunității respective. În același timp, trebuie să luăm în considerare faptul că diferențele dintre limbile naționale ale semnelor reprezintă într-o măsură mult mai mică un obstacol în calea comunicării persoanelor surde aparținând unor comunități etno-naționale diferite decât în lumea culturii auditive. Persoanele surde care trăiesc într-o cultură a semnelor au o mare capacitate și tendință de a învăța unii de la alții într-un timp scurt, de a se adapta reciproc la formele specifice de exprimare a limbii semnelor (Henner, & Robinson, 2021).

În spațiile internaționale de comunicare pentru surzi, persoanele surde discută frecvent ideea de a avea o „atitudine corectă” în procesul de comunicare, ceea ce pare să indice orientarea morală în ceea ce privește procesul de adaptare: în această viziune efortul reciproc pentru înțelegere reciprocă, dincolo de diferențele naționale dintre limbile semnelor denotă o „atitudine corectă” (Moriarty, & Kusters, 2021). Persoanele surde care au această atitudine fac un efort pentru a-și adapta semnele pentru a fi înțelese, cum ar fi încetinirea ritmului emiterii semnelor, utilizarea pantomimei, parafrizarea conceptelor, utilizarea prin alternanță a limbilor sau folosirea prin alternanță a semnelor, cuvintelor și dactilelor asociate cu diferite limbi (Byun *et al.*, 2018).

Metodologia

În planificarea strategiei de cercetare am pornit de la presupunerea metodologică că procesul de formare și transformările identității însoțesc întregul traseu de viață al indivizilor. De aceea, orice analiză va trebui să includă toate etapele și setările sociale importante ale drumului vieții unei persoane (Kohli, 2007). Pe baza unei investigații preliminare (testarea chestionarului, interviurile preliminare și observația participantă inițială), au fost identificate următoarele etape principale ale traiectoriei de viață ale categoriei sociale de subiecți investigați:

A. *Socializarea timpurie*, limba și identitatea în primele etape ale vieții: factorii care influențează transmiterea identității în cadrul familiei de origine; comunicarea în cadrul familiei; socializarea familiei și dezvoltarea timpurie;

B. *Socializarea școlară*, limba și identitatea: factorii determinanți ai opțiunilor școlare; cultura școlară, limba și comunicarea; limba școlară și identitatea etnică;

C. *Formarea familiei, limba și identitatea în cadrul familiei întemeiate de partenerii surzi*: alegerea profesiei, întemeierea familiei și integrarea în comunitatea locală de surzi; identitatea lingvistică și culturală a soților; transmiterea identității în cadrul familiei;

În procesul de colectare a datelor am folosit o combinație de metode cantitative și calitative, în vederea facilitării triangulației metodologice. Au fost aplicate următoarele tehnici de colectare a datelor:

Anchetă pe bază de chestionar realizată în rândul membrilor de etnie maghiară ai comunității de surzi din Oradea, inclusiv partenerii de etnie română din familiile mixte din punct de vedere etnic. Populația inclusă în anchetă este formată din persoane surde aparținând culturii surzilor, având următoarele caracteristici: 1. Sunt locuitori ai municipiului Oradea; 2. Sunt de vârstă adultă (18 ani sau peste); 3. Cel puțin un părinte este legat de comunitatea etnică maghiară; 4. Este îndeplinită cel puțin una dintre următoarele condiții care denotă apartenența la cultura/comunitatea surzilor: calitatea de membru în asociația locală a surzilor; absolvirea școlii speciale pentru elevi surzi; părinți surzi; apartenența la congregații religioase special destinate surzilor.

În vederea stabilirii bazei de selecție a subiecților de cercetare care urmau a fi incluși în anchetă, s-a efectuat culegerea de date statistice din evidențele Filialei Bihor a Asociației Naționale a Surzilor din România, pe baza studiului dosarelor personale ale membrilor Asociației. Scopul principal a fost includerea în anchetă a tuturor membrilor de etnie maghiară care puteau fi contactați. Pe baza informațiilor obținute în timpul procesului de colectare a datelor statistice (studiul numelor personale și de familie, informațiile furnizate de liderii și membrii asociației), au fost identificate 98 de membri. Dintre aceștia, 89 de persoane au putut fi contactate și au fost de acord să participe la anchetă. Pentru a extinde posibilitățile de interpretare, în eșantion au fost incluși și soții de etnie română ai persoanelor surde de etnie maghiară care trăiesc în căsătorii mixte etnic. Astfel, populația chestionată a inclus 111 subiecți, dintre care 89 de etnici maghiari și 22 de soți/soții de etnie română. Tabelul 1 prezintă distribuția populației chestionate în funcție de etnie și caracteristicile etnice ale familiei de origine.

Tabel 1. Distribuția respondenților în funcție de caracteristicile mediului familial

Identitatea etnică a respondenților	Părinți auzitori în căsătorii omogene etnic	Părinți auzitori în căsătorii eterogene etnic	Părinți surzi în căsătorii omogene etnic	Părinți surzi în căsătorii eterogene etnic	Total
Maghiari	81	1	3	4	89
Soți români	20	-	2	-	22
Total	101	1	5	4	111

Sursa: Baza de date a Asociației Surzilor din România – Filiala Oradea.

b) *Interviuri de traiectorie a vieții* cu persoane surde de etnie maghiară (30 de persoane), pentru a dezvălui motivele lor mai profunde și modalitățile personale de a lua decizii de modelare a vieții, modalități subiective de a trăi evenimentele-cheie de viață și influența lor asupra educației, utilizării limbii și identității.

c) *Studii de caz familiale*, pentru a permite urmărirea transferului identitar în cadrul familiei și analiza acestuia în legătură cu factorii externi și schimbările interne care influențează viața de familie.

d) Ca metodă suplimentară, pentru a facilita interpretarea sociologică a informațiilor din cercetare, am realizat un *interview structurat cu profesori* cu înaltă experiență care predau la școala pentru surzi de limbă maghiară din Cluj-Napoca despre practica educațională a școlii, precum și factorii care determină/influențează dezvoltarea identității culturale de surzi și identității etnolingvistice maghiare.

În timpul colectării datelor de la membrii comunității surzilor s-au luat măsuri pentru a asigura înțelegerea deplină și unitară a întrebărilor de către respondenți având competențe de comunicare lingvistică diferite. Sondajul și interviurile au fost realizate în întâlniri față în față de către investigatorul principal (primul autor al acestui studiu), care este un membru al comunității surzilor, având competențe în vorbirea orală și labiolectura atât în limba română, cât și în limba maghiară și având, de asemenea, competențe de bază în limba semnelor române și în limba semnelor maghiare. Ea a fost asistată în timpul întâlnirilor de un interpret în limba semnelor familiarizat atât cu limba semnelor române, cât și cu limba semnelor maghiare. Întrebările au fost citite de către investigatorul principal prin vorbire orală, oferite în scris persoanei chestionate și/sau traduse în limba semnelor române și/sau maghiare în funcție de abilitățile comunicaționale specifice fiecărui subiect de cercetare. Când era necesar au fost oferite explicații/traduceri suplimentare de către investigatorul principal/interpretul în limba semnelor. Răspunsurile au fost notate pe hârtie (în cazul întrebărilor închise) sau transcrise din expresia orală și/sau în limba semnelor respondentului.

Selecția intervievaților din grupul de participanți la anchetă, precum și codificarea, analiza și interpretarea datelor au fost efectuate folosind metoda comparativă și criteriile tipologice stabilite după faza de pre-cercetare. Scopul a fost de a identifica factorii de diferențiere relevanți în modelarea deciziilor cruciale, opțiunile și punctele de cotitură care au avut o influență majoră asupra dezvoltării identității subiecților.

Prezentarea rezultatelor

Socializarea identitară a surzilor de etnie maghiară

Socializarea în cultura surzilor

Când copilul surd ajunge la vârsta școlară, cea mai importantă scenă a socializării sale devine școala specială (uneori forma integrată de educație) și comunitatea ei de elevi (Harris-Beech, 1995), unde copilul își petrece cea mai mare parte a timpului (în special în școlile cu sistem de internat, care este în mare parte caracteristic școlilor speciale). În România, ca și în alte țări din Europa, școlile pentru surzi, conduse de paradigma „normalizării”, s-au concentrat unilateral pe educația orală conform programului lor educațional formal. Schimbarea regimului de după 1989 a adus și o schimbare în atitudinea corpului didactic al școlii față de limba semnelor, deși în primii ani majoritatea cadrelor didactice au refuzat să folosească limba semnelor, în ciuda faptului că elevii surzi foloseau informal acest mijloc de comunicare de-a lungul istoriei școlii. Motivul acestei atitudini nu a fost doar convingerile pedagogice pe care cadrele didactice le-au dobândit în anii lor de formare academică, ci și lipsa cunoștințelor de limbă a semnelor.

„Când am început să predau la școală în urmă cu douăzeci de ani, majoritatea profesorilor nu utilizau semnele deloc cu copiii. Copiii învățau limba semnelor unii de la alții și nu de la adulți. Am învățat-o și eu de la copii, de la acei puțini copii născuți din părinți surzi. De când sunt aici, au existat întotdeauna profesori care susțin și profesori care se opun limbii semnelor. După un timp, unii dintre noi au reușit să încline balanța de partea limbii semnelor. Astfel, utilizarea limbii semnelor este de acum acceptată, dar nivelul ei de cunoaștere de către profesori rămâne scăzut. Limba semnelor este foarte importantă pentru dobândirea limbii orale, fapt de care toată lumea este acum conștientă. Îl folosim, dar, așa cum am spus, oportunitățile noastre sunt limitate de nivelul cunoștințelor noastre” (T. P. educator al surzilor, în continuare T. P.).

Prin urmare, copiii surzi ai părinților cu auz tipic se familiarizează de obicei cu limba semnelor și cu cultura/comunitatea surzilor pentru prima dată în școala specială, în principal ca urmare a socializării lingvistice comunitare informale, datorită faptului că aceasta este prima dată în viața lor în care ei întâlnesc o comunitate de surzi care utilizează limba semnelor și devin membrii acesteia.

În cazul copiilor surzi ai părinților auzitori, introducerea informală în limba semnelor a avut puterea unei veritabile revelații pentru mulți dintre ei. A înseamat „descoperirea” lumii, „dobândirea de înțeles”, și astfel propria identitate și apartenența lor au devenit mai comprehensibile și „descifrabile”: H. Z. la șase ani a intrat în școala pentru surzi. Aici, la acea vreme, a întâlnit pentru prima dată în viață cultura surzilor și comunicarea în limba semnelor. În timpul orelor de lectură orală care au avut loc o dată pe săptămână, și-a însușit mai bine abilitățile de citire orală. Conform amintirilor sale, când mama a lăsat-o la școala pentru surzi, i-a fost foarte greu să se despartă de părinții plecați, plângea, era tristă, dar parcă această tristețe nu a durat atât de mult: s-a simțit legată de lumea nouă care se apropia din ce în ce mai mult de ea, lumea specifică a semenilor săi: cultura surzilor. *„M-am tot uitat mirată, am fost uluită, nu cunoșteam această lume și totuși îmi părea atât de familiară... Nu mai văzusem așa ceva până acum și mi-a plăcut foarte mult din prima clipă”.*

Prin dobândirea limbii semnelor într-o comunitate de învățare informală – deși în mod spontan și inconsecvent – se realizează ceea ce Gregory (1998) numește metoda bilingvă: copilul surd consideră limba semnelor învățată de la colegii săi mai mari la școală drept cea mai accesibilă limbă, un fel de bază de comunicare lingvistică și, bazându-se pe ea – în unele cazuri, și pe ajutorul profesorului – își dezvoltă abilitățile de limbă orală, scris și citit.

Cunoașterea și utilizarea limbii semnelor sunt practic rezultatul socializării informale din comunitatea de elevi: elevii învață limba semnelor și însușesc nivelul de comunicare cotidian de la colegii lor mai în vârstă. Astfel, elevii care vin la o școală specială dintr-un mediu familial de părinți auzitori își vor trăi viața la răscrucea a două culturi, mișcându-se între liniile limbii semnelor și culturii orale. Această situație le îngreunează să-și dezvolte confortul lingvistic, dar în același timp – ca o valoare adăugată culturală semnificativă – îi ajută să se familiarizeze cu diversitatea modurilor și canalelor de comunicare și să dezvolte o comunicare flexibilă și abilități suplimentare de adaptare.

„Adevărul este că abordarea orală într-o școală pentru surzi nu devine niciodată mijlocul de comunicare primară. Toți cei care învață cu noi se încadrează într-un astfel de sistem unicorn: dacă nu se simt în largul lor când vorbesc, dacă simt că este mai greu să miște cuvântul decât mâna, vor utiliza semnele. Ei cresc prin a se confrunța în permanență cu diferențele dintre oameni” (N. Z., educator al surzilor).

Spre deosebire de copiii care cresc în familii de părinți auzitori, care este puțin probabil să intre în contact cu limba semnelor înainte de a intra la școală, copiii cu părinți surzi care au un mediu de comunicare în familie în limba semnelor au mai multe șanse să experimenteze continuitate, mai degrabă decât discontinuitate în comunitatea școlii pentru surzi.

„Copiii din familia surzilor au un avantaj uriaș, întrucât comunică eficient cu părinții lor, în copilăria timpurie există o limbă care este disponibilă pentru dezvoltarea gândirii lor. Cei din familia surzilor sunt deci avantajajați din toate punctele de vedere. Diferențele pot fi demonstrate prin rezultatele testelor și le-am măsurat acum 20 de ani în școala noastră cu teste de gândire analogică, printre altele” (T. P.).

Aceste observații converg cu opinia exprimată de Marschark (2001), conform căreia în cazurile în care părinții sunt utilizatori experimentați ai limbii semnelor, utilizarea concomitentă a celor două modalități de comunicare (gestuală și orală) poate produce rezultate pozitive, sugerând că există încă un potențial neexploatat în utilizarea combinată a limbii semnelor și a limbii vorbite.

Socializarea în comunitatea etnică maghiară

În familiile copiilor surzi în care ambii părinți aud și familia este omogenă din punct de vedere etnic, părinții auzitori tind să depună eforturi pentru a transmite propria lor cultură comună de comunicare orală și identitate național-lingvistică copiilor lor surzi. În schimb, părinții auzitori sunt mai înclinați să perceapă surditatea copiilor lor ca pe o deficiență funcțională și ca un obstacol în calea învățării intrafamiliale și a reproducerii culturale (Atkin *et al.*, 2002).

În acest context, rolul de construire și menținere a identității îndeplinit de socializarea școlară poate fi cu atât mai important în cazul elevilor surzi, cu cât mediul lor de comunicare familial de origine le oferă condiții nefavorabile în acest sens (Ahmad *et al.*, 2000). Un factor de diferențiere este legat de faptul dacă această etapă crucială a dezvoltării personalității și construirii identității copiilor din familii minoritare are loc în limba maternă a elevilor sau o limbă neutilizată în mediul lor familial (Gúti, & Szépe, 2006; Göncz, 2004).

În absența educației integrate ca alternativă realistă în afara cazurilor excepționale, pe toată perioada regimului comunist, Școala pentru surzi în limba maghiară din Cluj-Napoca a asigurat șansa de a supraviețui comunității maghiare a surzilor. Principalii factori ai acestui proces au fost rolul educatorilor maghiari, în general cu auz tipic; curriculumul legat de cultura maghiară; practica și utilizarea comunicării orale în limba maghiară (citirea pe buze, vorbirea cu voce tare, articularea, citirea și scrierea) în clasă și într-o oarecare măsură în comunitatea elevilor; utilizarea informală a limbii semnelor maghiară ca mijloc principal de comunicare informală între elevi; relația dintre comunitatea de elevi maghiară omogenă din punct de vedere etnic, școala maghiară și familiile maghiare ale elevilor; insistența părinților asupra comunicării orale în limba maghiară și identitatea maghiară a copilului lor.

Identitatea maghiară se manifestă inclusiv în forma sa de exprimare încorporată în cultura surzilor, prin utilizarea limbii semnelor maghiare. Următorul detaliu al unui interviu cu un educator școlar va ajuta la luminarea rolului limbii semnelor maghiare în complexitatea și dinamica sa de-a lungul generațiilor.

„După experiența noastră, însușirea treptată a limbii semnelor și experiența apartenenței la un grup în care informațiile și interacțiunile sunt accesibile în mod egal tuturor membrilor și nu necesită înlesnire cresc sentimentul de identitate la copil. Nu înseamnă doar că el/ea adaugă la auto-introducere că este surd(ă), ci, mai important, înseamnă și implicarea în angajamentul intragrup, impulsul comunicativ, reciprocitatea în conștientizarea și puterea de modelare a unui nou mediu de socializare pentru familie, în care copilul este prezent cu încredere, în multe feluri, cu o implicare mai mare decât în viața de zi cu zi” (G. K., educator al surzilor).

În același timp, rezultatele interviurilor confirmă că, instrumentele de comunicare orală și scrisă în limba maternă dobândite în școala specială au avut și ele un rol important în dezvoltarea identității, ajutând elevii să perfecționeze calitatea relației lor cu părinții și calitatea atașamentului lor față de cultura limbii materne.

„Pentru părinții maghiari care aud, este important ca copilul lor, deși bilingv, să devină o persoană surdă cu identitate maghiară. Semnificația principală a școlilor în limba maghiară nu constă în diferențele de limbă a semnelor, deoarece aceasta este mai puțin relevantă pentru persoanele cu deficiențe de auz, ci mai degrabă în învățând să citești și să scrii în limba maghiară. Imaginea citirii cuvintelor în română și maghiară este foarte diferită” (P. T.).

Deși de obicei își petreceau doar vacanțele în mediul parental, aceste câteva săptămâni s-au dovedit totuși importante pentru copiii maghiari surzi în întărirea rolurilor lor identitare, în ciuda faptului că metodele de comunicare orală nu au fost exercitate cu mare plăcere și nivelul de abilități de exprimare orală a rămas de obicei la un nivel scăzut. Sentimentul lor primar de apartenență la comunitatea culturală a rămas atașat școlii pentru surzi, în primul rând comunității sale de elevi.

Școala clujeană, în schimb, întrucât este singura școală pentru surzi în limba maghiară din țară, impune familiilor care locuiesc departe de Cluj-Napoca să accepte sistemul de internat și să limiteze timpul petrecut în familie la perioadele de vacanță, pe care nu toți părinții l-au asumat. Pentru părinții maghiari care nu s-au angajat să-și scoată aproape complet copilul din mediul familial, cealaltă variantă posibilă a rămas o școală pentru surzi în limba română. În localitățile mai mari ale țării funcționează instituții de învățământ special de limba română (de obicei în reședința de județ); copiii surzi maghiari înscriși aici primesc educație orală doar în limba română și totodată învață informal limba română a semnelor, cea ce înseamnă că socializarea lor școlară nu este de natură să consolideze cunoștințele lingvistice și elementele de identitate etno-națională maghiară dobândite în mediul familial.

Socializarea în comunitatea transetnică de surzi

După terminarea școlii speciale marea majoritate a tinerilor surzi s-au îndreptat spre școlile profesionale. Ca urmare a măsurilor politice puse în aplicare de sistemul comunist, care în multe privințe au persistat după 1989, drumul lor a

duș în mod clar la școlile profesionale speciale, iar de acolo la locurile de muncă protejate rezervate acestora – oferind opțiunea de a alege doar între câteva profesii.

Spre deosebire de învățământul de la nivelul școlii speciale – unde a existat și există și astăzi posibilitatea de a învăța în limba maternă – dobândirea profesiei avea loc exclusiv în limba română. Pentru elevii surzi maghiari care au absolvit o școală specială românească, anii de școală profesională au însemnat în esență continuitate, continuarea procesului de adaptare la mediul de comunicare în limba română. În schimb, tinerii surzi care au absolvit școala specială în limba maghiară au trebuit să se adapteze în școala profesională la un nou mediu lingvistic de comunicare. Utilizarea informală a limbii semnelor maghiare a putut fi păstrată doar într-o proporție mică și într-un cadru limitat, în primul rând în comunicarea cu colegii lor care au absolvit școala specială maghiară.

H. Z. După terminarea clasei a VIII-a, și-a continuat pregătirea la școala profesională tot din Cluj-Napoca, de data aceasta în limba română, alături de 9 colegi maghiari și 15 elevi români surzi în grupa sa. Din moment ce educația a continuat în limba română/limba semnelor, i-a fost greu să se descurce la început.

H. I. S-a întâlnit prima oară cu limba română a semnelor nu în școala profesională, ci la competiții sportive, unde a intrat în contact cu concurenți care studiau în școlile românești pentru surzi, iar apoi au început să „împace” asemănările și diferențele dintre limba semnelor române și limba semnelor maghiare.

În noul mediu comunitar, tinerii surzi din școlile maghiare s-au confruntat pentru prima dată cu faptul că învățarea limbii semnelor române reprezintă o condiție esențială pentru integrarea lor cu succes, după absolvire, în comunitățile etnic eterogene ale surzilor constituite la nivel local. Ceea ce rămâne decisiv în mediul educațional al școlilor profesionale, în ciuda schimbării componentei etnicolingvistice a comunicării, este comunitatea culturală a elevilor surzi bazată pe utilizarea limbii semnelor. Rezultatul pentru absolvenții școlii speciale în limba maghiară care și-au continuat studiile profesionale în limba română a fost dobândirea unui profil multilingv în care cunoștințele de limbă orală în limbile maghiară și română se îmbină cu familiaritatea lor cu limba semnelor române, precum și cu limba semnelor maghiare.

Cultura surzilor, identitatea etnică și selecția partenerului de familie

Rezultatele cercetării au confirmat că comunitatea surzilor ca spațiu de viață principal al persoanelor surde este cel mai probabil mediu social pentru selecția soțului. Considerentul principal în alegerea unui soț este apartenența comună la cultura surzilor, în concordanță cu cele constatate de Mosier (1999, 9). Persoanele surde incluse în eșantionul de cercetare au ales un soț exclusiv dintre membrii comunității surzilor utilizatori ai limbii semnelor, în ciuda unor declarații ale persoanelor intervievate că în mai multe cazuri părinții lor auzitori au încercat să-i descurajeze de la această decizie:

K. M. Părinții săi nu s-au amestecat în alegerea partenerului de viață; cu toate acestea, părinții soției sale au făcut-o, deoarece nu au susținut-o în decizia ei de a alege un soț surd: ei sperau să aibă o nepoți cu auz tipic.

P. S. Tatăl ei a declarat că ea nu trebuie să intre în contact cu un băiat surd care comunică doar în limba semnelor și a cerut că dacă totuși își alege un soț surd, acesta cel puțin să poată vorbi.

Importanța apartenenței comune la cultura surzilor este reflectată și de gradul ridicat de stabilitate a relațiilor conjugale dintre partenerii surzi. Majoritatea, dacă nu mai sunt singuri, trăiesc în căsătorie, divorțul este puțin probabil, o constatare convergentă cu rezultate de cercetare obținute în SUA de Arnos *et al.* (2008).

Un alt fenomen care indică importanța primordială a culturii surzilor în modelarea selecției soților este frecvența ridicată a căsătoriilor mixte etnic în cadrul comunității de surzi studiate. Motivele presupuse sunt legate de rolul transetnic integrator al culturii surzilor și al comunicării în limba semnelor (Leigh, 2009), precum și de faptul că mediul comunitar principal al surzilor maghiari este comunitatea locală de surzi unde membrii de etnie română sunt majoritari. Unele parteneriate eterogene din punct de vedere etnic au fost facilitate prin existența unei comuniuni religioase, ori partenerii s-au cunoscut în cadrul programelor asociațiilor de surzi:

I. D. „Când am vizitat congregația baptistă a surzilor din Piatra Neamț, în calitate de membru al delegației baptiste a surzilor din Oradea, am cunoscut-o prima dată pe actuala mea soție”.

H. K. „Am terminat școala, am început să lucrez și apoi am început să merg la clubul asociației surzilor. La început nu, dar mai târziu mi-am găsit un partener acolo”.

Rezultatele cercetărilor arată că prezența culturii surzilor (părinți și/sau frați surzi) în familia de origine a partenerilor crește probabilitatea formării unei relații cu un partener cu apartenență etnică diferită. După cum se poate observa din următoarele fragmente de interviu, elementele specifice culturii surzilor acționează ca un factor unificator dincolo de diferențele etnice dintre parteneri.

L. F. Deși a crescut într-o familie de părinți cu auz tipic, ea a devenit parte a culturii surzilor încă de la o vârstă fragedă. La vârsta de doi ani, ea și-a pierdut cea mai mare parte a auzului din cauza medicamentelor. A urmat zece ani o școală specială la Galați și apoi a continuat trei ani la școala profesională specială din Iași. Așadar, ea a intrat devreme în contact cu cultura surzilor; limba semnelor.

K. S. Soțul ei a urmat o școală specială de limba română la Craiova, urmată de o școală profesională pentru surzi la Iași. Cu toate acestea, nu s-au întâlnit pentru prima dată la asociația surzilor, întrucât soțul ei nu este din Oradea, însă când s-au întâlnit la un eveniment sportiv organizat de comunitatea surzilor, au rămas împreună. Ea a vrut să se țină la cererea tatălui ei: „alege pe cineva ca tine”, o condiție pe care soțul ei o îndeplinea perfect.

Rezultatele cercetării denotă (după cum arată Figura 1), că familiile omogene din punct de vedere etnic formate de parteneri maghiari sunt mai frecvente în rândul absolvenților școlii speciale maghiare. Totuși există și un număr semnificativ de persoane de etnie maghiară care au întemeiat căsătorii omogene etnic după ce au urmat școala specială în limba română, fapt care denotă importanța afinităților legate de limba și cultura etnică a familiei de origine în alegerea partenerilor chiar în condițiile în care limba educației școlare diferă de limba socializării familiale inițiale.

În ceea ce privește oportunitățile de păstrare a identității etnolingvistice minoritare, absolvenții care au urmat școli speciale în limba lor maternă maghiară și au dobândit limba semnelor maghiare în contextul de învățare informală al școlii lor speciale sunt în avantaj în comparație cu colegii lor care au studiat în limba română în școala specială.

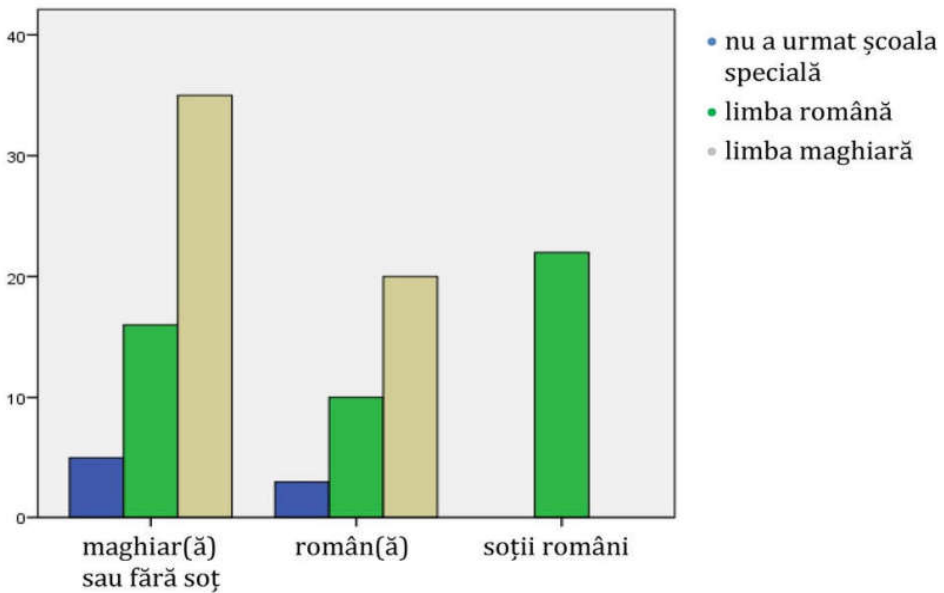

Figura 1. Apartenența etnică a soțului/soției în funcție de limba școlii speciale absolvite. N=111

Majoritatea persoanelor surde intervievate care trăiesc în căsătorii omogene etnic maghiare și-au întâlnit prima dată partenerul la școala specială de limbă maghiară și au păstrat legătura după absolvirea școlii. În special în cazul tinerilor surzi născuți din părinți maghiari cu auz tipic, faptul că viitorul soț a dobândit și dezvoltat sistematic cunoștințele de limba maghiară orală, precum și cele de limba semnelor maghiare în școală poate fi, de asemenea, un factor important de selecție a partenerului.

H. I. Părinții celui de-al doilea soț au și ei auz tipic; amândoi au cunoscut prima dată cultura surzilor la școala specială din Cluj-Napoca și au continuat să trăiască în ea prin asociația surzilor, unde s-au cunoscut.

Relațiile formate în atmosfera favorabilă însușirii limbii și culturii materne din cadrul școlii speciale maghiare, bazate pe experiența anilor petrecuți împreună în școală, s-au dovedit astfel importante pentru tinerii surzi în alegerea viitorului lor soț.

Canale lingvistice de comunicare utilizate între soții surzi

Rezultatele cercetării noastre arată că limba semnelor care este dominantă în comunitatea locală de surzi va deveni probabil și limba de comunicare în cadrul familiilor mixte etnic înființate de partenerii surzi. Această tendință se reflectă în datele din Figura 2.

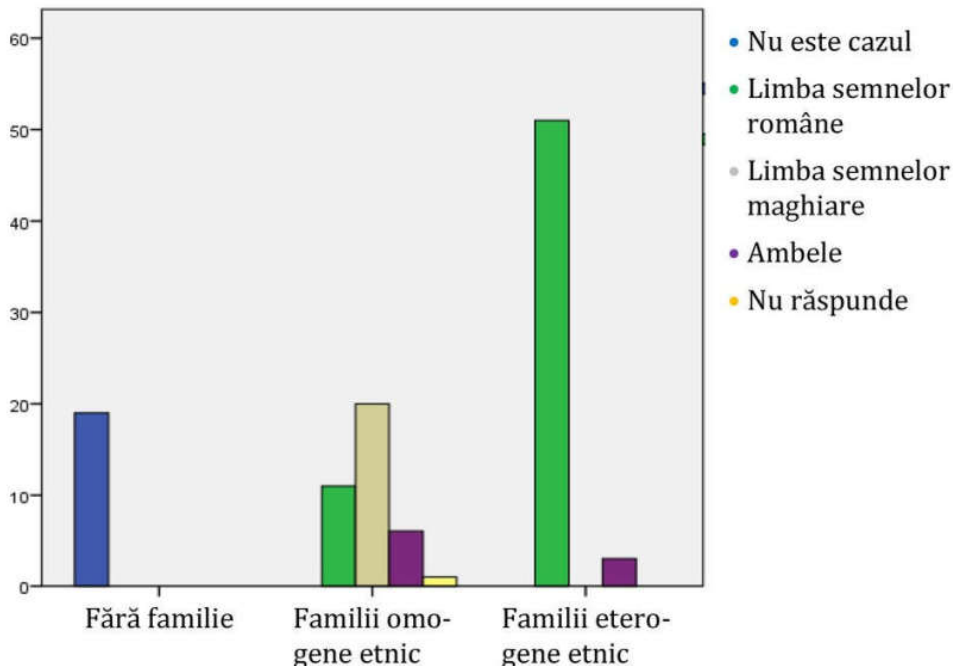

Figura 2. Limba semnelor utilizată între soții surzi. N=111

Datele arată că, dacă unul dintre soți este etnic român, principalul mijloc de comunicare va deveni probabil limba semnelor române, care este și limba de comunicare interetnică în cadrul comunității locale de surzi. Pe de altă parte există și o proporție deloc neglijabilă de soți – cu toții absolvenți ai școlii speciale în limba română – care utilizează limba semnelor române în comunicarea intrafamilială din cadrul familiilor maghiare omogene etnic.

Situația tipică în cadrul familiilor eterogene etnic este când soțul maghiar învață limba semnelor române (uneori însoțită de limba orală română), în timp ce soțul român nu cunoaște echivalentul maghiar al acesteia. Totuși, această lipsă de reciprocitate în cazul căsătoriilor mixte etnic poate avea ca rezultat și faptul că unui soț surd de etnie română îi este mult mai dificil să comunice cu părinții auzitori ai soțului de etnie maghiară, din cauza lipsei lor de compatibilitate lingvistică.

K. S. În familia sa extinsă, el comunică cu tatăl și fratele său în limba semnelor române, iar cu mama lui în limba semnelor române însoțită de articulare orală. Soacra lui cu auz tipic nu a învățat să scrie mesaje text, așa că contactul lui cu părinții soției este limitat.

Totuși, este de remarcat faptul că într-o proporție semnificativă de familii în care o limbă a semnelor predomină, copiii învață mai mult sau mai puțin și cealaltă limbă a semnelor pe care o folosesc ocazional.

N. L. este familiarizat cu limba semnelor maghiare: o poate prelua oricând; totuși nu poate comunica oral în maghiară, ci doar în română. Tatăl său de etnie maghiară comunică cu soția sa de etnie română în limba semnelor române care nu este însoțită oral, deoarece în școală orele de formare orală au fost ținute în limba maghiară. Prin urmare, în comunicarea intrafamilială cele două limbi ale semnelor sunt asociate în așa fel încât partea maghiară încorporează în comunicarea sa în limba semnelor cu copilul său semnele maghiare însoțite de expresia orală maghiară dobândită în timpul pregătirii sale școlare în limba maghiară.

Atât în familiile maghiare omogene, cât și în cele eterogene din punct de vedere etnic, identitatea definită de limba semnelor, cultura surzilor și modurile de comunicare aferente este de o importanță primordială. Următorul caz ilustrează faptul că în cadrul unor astfel de familii pot fi prezente anumite condiții care favorizează dezvoltarea unor soluții de compromis în utilizarea limbilor semnelor maghiară și română.

B. L. a fost crescut într-o familie de părinți surzi unde tatăl este maghiar și mama este româncă. Tatăl provenea dintr-o familie de părinți auzitori, iar mama a crescut într-o familie de părinți surzi. Copiii cuplului, deși mama era româncă, au urmat studiile în școala specială de limba maghiară din Cluj-Napoca. În cazul lor, comunicarea în cadrul familiei a inclus limbile materne etnice orale ale părinților și limba mixtă a semnelor dezvoltată în timpul vieții comune a celor doi părinți.

Astfel, în acest caz de căsătorie mixtă etnic, în cadrul familiei s-a format spontan un nou sistem de semne de comunicare, care poartă trăsăturile specifice ale acestei familii. Putem identifica aici o practică translingvistică specifică comunității surde

în sensul definit de Canagarajah (2013, 6), însemnând că „comunicarea transcende limbile individuale [iar] comunicarea transcende cuvintele și implică diverse resurse semiotice”.

Interacțiunile de comunicare dintre membrii surzi și auzitori de diferite etnii pot contribui la crearea unui mediu lingvistic complex care poate avea un efect benefic asupra dezvoltării lingvistice a utilizatorilor de limbi surzi. În astfel de circumstanțe, un mediu multicultural intra- și interfamilial poate avea efecte pe care atât părinții, cât și copiii le-ar putea experimenta ca beneficii. Acestea includ posibilitatea de a învăța limba (limbile) orale și/sau gestuale a ambilor soți în familie, posibilitatea contactului direct al familiei cu membrii surzi și auzitori din cele două comunități etnicolingvistice și gradul mai mare de flexibilitate, toleranță și adaptabilitate rezultat din aceste procese de comunicare.

Transmiterea intergenerațională a identității în cadrul familiei

În familiile întemeiate de parteneri surzi transmiterea identității legate de limba semnelor și a identității lingvistice orale către copiii cu auz tipic prezintă caracteristici interesante. În unele cazuri când un cuplu surd cu părinți auzitori a dat naștere unui copil cu auz tipic, părinții surzi experimentau acest lucru ca un fel de ușurare, eliberare, „reabilitare” de-a lungul generațiilor, chiar și dacă dealtfel se simțeau bine în comunitatea culturală a surzilor. În aceste familii, bunicii sau alte rude apropiate cu auz tipic pot avea un rol-cheie în transmiterea culturii de comunicare orală către nepoții lor, în concordanță cu constatările formulate de Nybo (1998). Când nu există niciun alt membru al familiei (bunica, fratele) disponibil, se poate dezvolta o relație educațională strânsă cu o rudă îndepărtată sau un prieten cu auz tipic.

D. R. „Când s-a născut fiul meu, datorită prezenței surorii mele a învățat limba vorbită, și în același timp a învățat limba semnelor cu noi, în paralel cu comunicarea orală cu sora mea”.

În ceea ce privește familiile multigeneraționale de surzi, narațiunile intervievaților au relevat că părinții surzi, dar și bunicii surzi, tind să salute faptul că cultura surzilor este transmisă generației de nepoți din familie. Membrii cu auz tipic ai familiei mai largi, pe de altă parte, sunt mai susceptibili de a se angaja într-un comportament de respingere, ei doresc ca cel puțin nepotul lor să aibă un auz tipic.

L. D. Când fiul său s-a născut și a fost găsit surd, nu a fost întristat, iar părinții lui și soția lui au fost deosebit de fericiți și chiar s-au simțit mândri că copilul este ca ei. A mărturisit că îi era frică de înstrăinarea care ar fi existat dacă copilul s-ar fi născut cu auz. Nașterea copilului a fost întâmpinată cu dragoste de soacrul său, doar soacra cu auz tipic a reacționat negativ la surditatea nepotului.

După cum se poate observa din datele din figurile 3 și 4, rezultatele cercetării arată că, în familiile omogene etnic ale partenerilor surzi maghiari, limba semnelor maghiare și limba orală maghiară este mai probabil să fie transmise către copiii auzitori în comparație cu familiile eterogene din punct de vedere etnic (familii maghiaro-române), în care identitatea lingvistică românească are șanse mult mai mari să prevaleze.

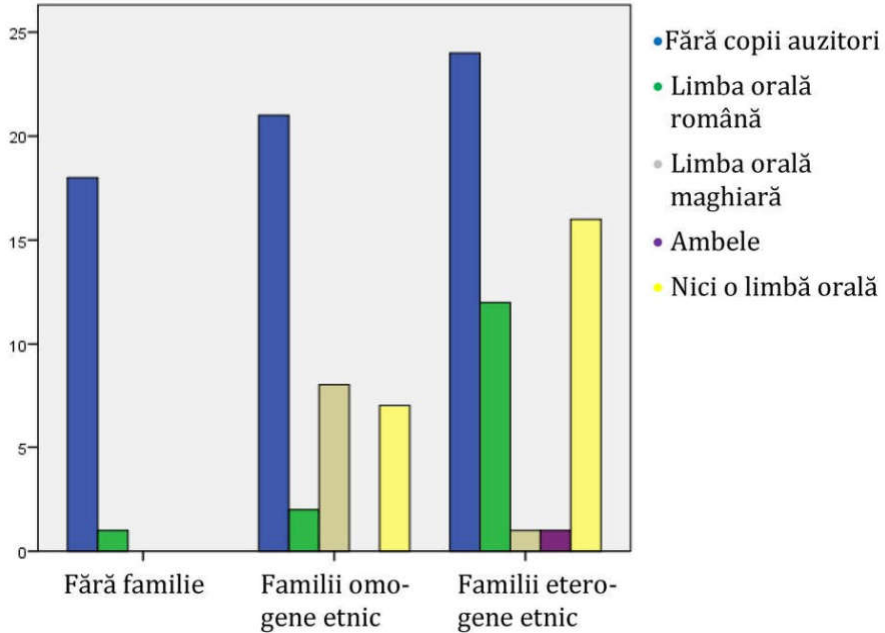

Figura 3: Limbi orale utilizate cu copiii auzitori în familiile omogene/eterogene etnic.
N=111

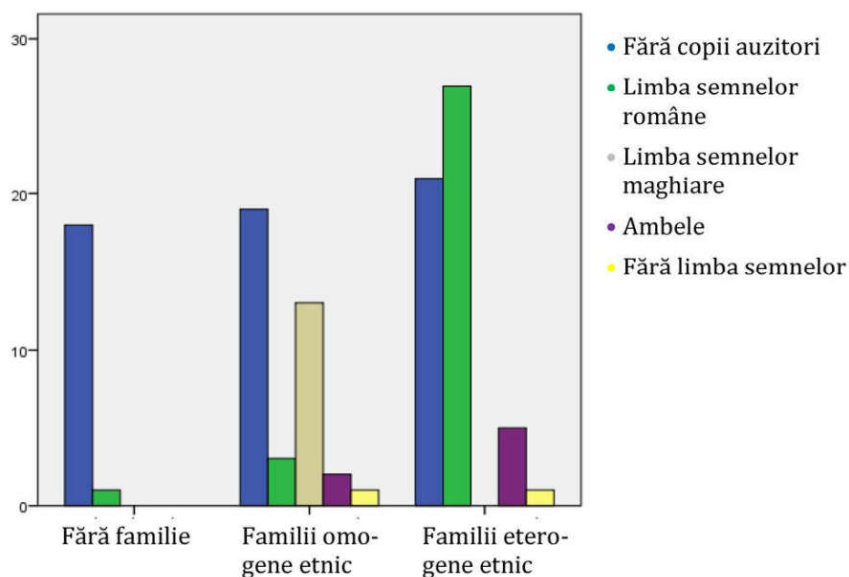

Figura 4: Limbi ale semnelor utilizate cu copiii auzitori în familii omogene/eterogene etnic. N=111

Există însă și exemple de căsătorii eterogene din punct de vedere etnic, în care partea maghiară se străduiește, mai mult sau mai puțin cu succes, să-și transmită identitatea de limba maternă – în primul rând sub forma de limba semnelor maghiare – generației următoare.

H. I. „Eu și soția mea comunicăm în limba semnelor maghiare acasă, totuși fiica mea C. și mama ei comunică în limba semnelor române; totuși, eu insist ca atunci când comunică cu mine ea să însoțească limba semnelor române cu exprimarea orală maghiară”.

În unele cazuri, un model de familie multicultural, în care sexul copilului este factorul decisiv, poate prevala în opțiunea privind limba de predare a școlilor speciale a copiilor surzi în familiile de surzi eterogene din punct de vedere etnic.

K. I. și K. E. sunt părinți surzi care trăiesc în căsătorii eterogene etnic și au crescut trei copii surzi: doi băieți și o fată. Tatăl, care s-a născut într-o familie maghiară cu auz tipic, a urmat timp de 8 ani școala specială de limba maghiară din Cluj-Napoca înainte de a începe școala profesională în limba română. Când copiii au ajuns la vârsta de a merge la școală, fiica lor, ca și mama, a fost înscrisă în învățământul primar special în limba română, în timp ce fiii lor au fost trimiși la școala specială în limba maghiară din Cluj-Napoca. Întrebat despre motivația acestei decizii, răspunsul lor a dezvăluit că tatăl a vrut să transmită fiilor săi sentimentul de acasă trăit în timpul studiilor sale la școala specială de limbă

maghiară, de care își aducea aminte cu nostalgie. „*M-am distrat acolo; au fost profesori amabili și răbdători. M-am gândit că ar fi bine pentru băieți, acolo se predă bine, sincer*”. În această familie, fata care a fost educată în limba română și-a ales un partener surd de etnie română; în timp ce unul din băieți are o soție surdă maghiară (celălalt băiat nu era căsătorit).

O identitate consolidată dobândită în școala specială maghiară poate fi decisivă și în influențarea opțiunii părinților privind limba de predare a copiilor, chiar în cazuri când persoana care a absolvit școala specială maghiară se căsătorește cu un partener român surd.

K. L. Când avea 7 ani, a venit la școala specială în limba maghiară din Cluj-Napoca. Aici a studiat în limba maghiară orală și, de asemenea, a învățat limba semnelor maghiare de la colegii săi surzi. După absolvirea clasei a VIII-a și-a continuat studiile la școala profesională specială de limba română din Timișoara, unde a studiat meseria de lăcătuș. Soția sa a fost crescută într-o insituție de ocrotire și a urmat școala specială de limba română din Satu Mare. Una dintre cele două fiice ale lor s-a născut surdă, iar cealaltă s-a născut cu auzul tipic. Întrucât K. L. este de etnie maghiară, iar mama sa vorbitoare de limba maghiară încă mai trăia, cu care avea o relație intimă în timp ce părinții soției nu erau cunoscuți, fetelor li s-au dat nume personale maghiare și ambele au fost educate în limba maghiară.

Copilul cu auz tipic învață limbi(le) oral(e) în primul rând de la bunicii cu auz tipic și limbi(le) semnelor de la părinții surzi. Astfel, în cadrul unei astfel de familii se dezvoltă/funcționează un sistem de coduri de comunicare complex și multifacetat, iar acest fapt este experimentat în mod firesc de către membrii familiei.

A. Z. Când au trecut cele trei luni de la nașterea copilului, mama ei a fost nevoită să se întoarcă la muncă, așa că șase zile pe săptămână bunica îl supraveghea pe copil; ea a învățat-o să vorbească, mama o ducea acasă doar sâmbăta. Comunicarea în familie s-a desfășurat în felul următor: în cadrul **familiei bunicii**: maghiară orală cu nepoata și fiica ei surdă. Bunicul a folosit aceeași metodă. Membrii surzi ai familiei extinse au contact redus cu ginerele lor din cauza deficiențelor lor în cunoștințele de limba română. **Persoana intervievată** comunică cu copilul ei cu auzul tipic în limba semnelor maghiare și, în paralel, în limba orală maghiară. **Tatăl copilului** comunică cu copilul său auzitor în limba semnelor române și în paralel în limba română orală. **Copilul cu auz tipic** comunică cu mama sa în limba maghiară orală sau limba semnelor, cu tatăl său în limba română orală și limba semnelor. **Tatăl surd de etnie română** nu este familiarizat nici cu limba maghiară orală, nici cu limba maghiară a semnelor. Soții comunică între ei în limba semnelor române și în limba română orală.

Situațiile de comunicare similare celor descrise mai sus au efectul de a întări multiculturalismul intrafamiliar și astfel influențează fără îndoială experiența și dezvoltarea unor identități diverse/multiple în cadrul familiei. După cum subliniază Zavalloni (1993), actualizarea elementelor identitare operate într-o situație dată

este declanșată de situația însăși, care este în esență un răspuns la provocările organizării sociale a mediului și diferențelor culturale. Ce identitate iese în prim-plan și ce elemente ale acesteia devin operative depinde, de asemenea, de modul în care participanții la interacțiune percep și definesc situația de comunicare dată, contextul acesteia și ce așteptări își stabilesc în legătură cu aceasta.

Discuția rezultatelor

Cercetări efectuate în România în rândul căsătoriilor mixte (maghiaro-române) constituite de parteneri cu auz tipic au arătat că transmiterea identității maghiare în cadrul acestor familii este mult mai incertă în comparație cu familiile omogene maghiare (Sallai, 2010). Pe de altă parte, în familiile cu auz tipic utilizarea limbii poate avea și un anumit grad de autoreglare și autonomie, care poate lua o formă mai conturată dacă există un echilibru relativ între limbile și culturile implicate în viața de familie. Conviețuirea multiculturală în cadrul familiei se reflectă în cazurile în care ambele limbi sunt folosite în comunicarea intrafamilială (Flora, & Szilagy, 2008).

Rezultatele cercetării noastre confirmă că, la fel ca familiile mixte etnic constituite de parteneri cu auz tipic, familiile eterogene (maghiaro-române) înființate de soți surzi se caracterizează prin faptul că păstrarea și transferul identității etnice a minorității maghiare este mult mai incertă în comparație cu familiile maghiare omogene din punct de vedere etnic. În același timp, am constatat însă că trăsăturile căsătoriilor eterogene etnic dintre partenerii surzi nu se încadrează pe deplin în caracteristicile specifice căsătoriilor mixte dintre partenerii auzitori, chiar dacă întrebarea rămâne și în familiile de surzi, care anume identitate națională va deveni dominantă în cadrul identității comune a culturii surzilor sau la ce compromis se poate ajunge ca urmare a „con competiției” celor două limbi și culturi orale naționale în cadrul familiei.

Deși asimilarea cultural-lingvistică în majoritatea etnică poate fi prezentă ca o tendință, în același timp se poate observa și o interacțiune constantă între limbile indivizilor aparținând aceleiași unități familiale atunci când sunt expuși la ambele limbi (orale și/sau ale semnelor) utilizate de membrii familiei. În familiile în care eterogenitatea etnică a fondului familial al soților se îmbină cu modalitățile specifice de comunicare ale culturii surzilor, se pot dezvolta situații de comunicare complexe, cu mai multe fațete, și există șanse mari de a realiza un fel de echilibru dinamic al diferitelor aspecte lingvistice și identități culturale.

Macnamara (1967) propune un model de funcționare bilingvă/multilingvă pentru a descrie acest fenomen. Conform acestui model, o persoană bilingvă sau multilingvă decide independent ce limbă dorește să vorbească și, ca urmare a deciziei, își poate face sistemul de codare să funcționeze în acea limbă. Această constatare pare să se alinieze cu discuțiile recente privind practicile translingvistice

ale persoanelor surde care folosesc diferite limbi ale semnelor și care au repertorii semiotice diferite (Moriarty, & Kusters, 2021), precum și cu cadrul Crip Linguistics introdus de Henner și Robinson (2021), care evidențiază inovațiile lingvistice și natura specifică colaborativă, multimodală a limbilor folosite de persoanele surde.

În același timp, am constatat că există un grad înalt de deschidere către pluralismul cultural în cadrul căsătoriilor mixte etnic înființate de partenerii surzi, în care interacțiunile familiale definite de cultura surzilor au o funcție primară de creare de identitate. Am putut observa că surzii din rândul minorității etnice maghiare tind să considere importantă atât cunoașterea limbii semnelor și limbii orale a propriei lor comunități minoritare, cât și a limbii semnelor și limbii orale a majorității etnice, pentru a rămâne în mediul lingvistic propriu al minorității etnice, și în același timp să devină membri cu drepturi depline ai mediului social mai larg definit de o identitate lingvistico-culturală dominantă, cea a majorității românești.

Concluzii

A fi surd de etnie maghiară în România înseamnă a fi într-o situație de minoritate în două moduri, care reprezintă două puncte de legătură extrem de importante: unul cu cultura minorității etnice maghiare, cu funcționarea familiei prin limba comună, cu mediul mai larg al comunității maghiare; celălalt cu sistemul de comunicare și socializare din cadrul comunității surzilor, care tinde să tranșeze granițele etnolingvistice.

Membrii surzi ai minorității etnice maghiare sunt socializați în două sau mai multe culturi și limbi încă din copilărie. Datorită acestui fapt – împreună cu partenerii de căsătorie etnici români și membrii auzitori familiei – ei sunt potențial mai flexibili în acceptarea altor culturi (norme, valori), se adaptează mai rapid și mai eficient și își pot dezvolta mai ușor un „habitus multilingv”, adică capacitatea de a-și regla în mod flexibil utilizarea limbii în funcție de situațiile sociale date. Astfel, noțiunea de bilingvism, atunci când este aplicată la caracteristicile lingvistice și culturale ale surzilor aparținând minorității etnice maghiare – și în anumite situații specifice și soților lor etnici români – poate conduce la interpretări simplificatoare, deoarece în cazul lor putem vorbi mai degrabă de un dublu bilingvism, care include limbile orale și limbile semnelor ambelor grupuri etnice.

Pentru părinții surzi din minoritățile etnice care consideră important să transmită moștenirea culturală etnică copiilor lor surzi, trimiterea copiilor la școala de limbă maghiară poate semnifica o opțiune deliberată în favoarea consolidării ambelor canale de transmitere a identității; cea orală și cea gestuală. În acest sens, o importanță deosebită este acordată de părinți rolului de păstrare a identității îndeplinit de limba semnelor maghiare.

Rezultatele cercetării evidențiază, de asemenea, că procesul de transmitere a identității poate deveni deosebit de complicat în interacțiunile din mediul familial

extins (bunici, părinți și copii), în care interacționează membrii surzi și auzitori ai familiei, având identități etnice diferite. În aceste situații, așa cum este ilustrat de varietatea cazurilor prezentate, pot fi realizate diferite moduri și metode de transmitere a identității, prezentând anumite caracteristici specifice.

Famiiliile multigeneraționale de surzi care sunt simultan și eterogene din punct de vedere etnic – în special famiiliile cuprinzând atât membri surzi, cât și membri auzitori – merită în acest context o atenție specială, deoarece în aceste famiili sunt șanse favorabile pentru un proces de îmbogățire lingvistică și culturală specifică și o străduință specială pentru echilibrul cultural-lingvistic, provenită din deschiderea naturală și flexibilitatea decurgând din comunicarea și situația culturală specifică acestor famiili.

În România, unde trăiește o minoritate atât de semnificativă numeric precum cea maghiară, una dintre cele mai frumoase și autentice manifestări ale întâlnirii celor două culturi și acceptării reciproce poate fi observată – atunci când se manifestă – în famiiliile de surzi eterogene din punct de vedere etnic. Întrucât în cadrul culturii surzilor limba semnelor acționează ca un fel de agent care aduce calitatea relațiilor umane la un nivel superior, întâlnirea și interacțiunea culturilor română și maghiară în comunitatea de surzi din România poate fi pe drept cuvânt caracterizată ca exemplară și unică.

Bibliografie

- Ahmad, W., Darr, A., & Jones, L. (2000). I send my child to school and he comes back an Englishman': minority ethnic deaf people, identity politics and services, în W. Ahmad (ed.), *Ethnicity, disability, and chronic illness. Race, health and social care*, Buckingham: Open University Press.
- Arnos, K. *et al.* (2008). A comparative analysis of the genetic epidemiology of deafness in the United States in two sets of pedigrees collected more than a century apart, *The American Journal of Human Genetics*, 83(2), 200-207. <https://doi.org/10.1016/j.ajhg.2008.07.001>.
- Atkin, K., Ahmad, W., & Jones, L. (2002). South Asian deaf people and their families: negotiating relationships and identities, *Sociology of Health & Illness*, 24(1), 21-45. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.00002>.
- Bahan, B. (2004). *The visual people*. Paper presented at the conference Deaf Studies Today, Utah Valley State College, Orem.
- Bell, D. (1975). Ethnicity and Social Change, în N. Glazer, & D. P. Moynihan. (eds.), *Ethnicity: theory and experience*, Harvard: Harvard University Press, 141-174.
- Byun, K. S., De Vos, C., Bradford, A., Zeshan, U., & Levinson, S. C. (2018). First encounters: Repair sequences in cross-signing, *Topics in Cognitive Science*, 10(2), 314-334. <https://doi.org/10.1111/tops.12303>.
- Canagarajah, S. (2013). *Translingual practice: Global Englishes and cosmopolitan relations*. Abingdon: Routledge Press.
- Chapman, M. (2021). Representation and resistance: A qualitative study of narratives of Deaf cultural identity, *Culture & Psychology*, 27(3), 374-391.

- Chapman, M., & Dammeyer, J. (2017). The significance of deaf identity for psychological well-being, *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 22(2), 187-194.
- Connerton, P. (1991). *How societies remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crowe, K., Fordham, L., Mcleod, S., & Ching, T. Y. (2014). 'Part of our world': Influences on caregiver decisions about communication choices for children with hearing loss, *Deafness & Education International*, 16(2), 61-85.
- Dammeyer, J., & Marschark, M. (2016). Level of Educational Attainment Among Deaf Adults Who Attended Bilingual-Bicultural Programs, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, enw036.
- Delgado, G. (ed.) (1984). *The Hispanic deaf: the issues and challenges for bilingual special education*. Washington: Gallaudet University Press.
- Denmark, C. J. (1994). *Deafness and Mental Health*. London: Jessica Kingsley.
- De Vos, G. (1982). Ethnic Pluralism: Conflict and Accommodation, in G. De Vos, & L. Romanucci-Ross (eds.), *Ethnic identity: cultural continuities and changes*, Chicago: The University of Chicago Press, 5-41.
- Fay, E. A. (1898). *Marriages of the Deaf in America*. Washington, DC: Volta Bureau.
- Flora, G., & Szilagyí, G. (2008). *Identitás és jövőkép. [Identitate și proiecții de viitor]*. Miercurea Ciuc: Editura Status.
- Göncz, L. (2004). *A vajdasági magyarság kétnyelvűsége: nyelvpszichológiai vonatkozások. [Bilingualismul maghiarilor din Voivodina: aspecte de psihologie lingvistică]*. Szabadka: MTT.
- Gregory, S. (1998). The bilingual education of deaf children: theory and practice, in G. L. Zaitseva, A. A. Komarova, & D. M. Pursglove (eds.), *Deaf children and bilingual education*, Proceedings of the International Conference on Bilingual Education of Deaf Children, Moscow, April 1996. Moscow, Zagrey, 1998.
- Guiberson, M. (2013). Survey of Spanish parents of children who are deaf or hard of hearing: Decision-making factors associated with communication modality and bilingualism, *American Journal of Audiology*, 22(1), 105-119.
- Gúti, E., & Szépe, Gy. (2006). A szivárvány-koalíció nyelvpolitikája (Nyelvpolitika alulnézetben) [Politica lingvistică a coaliției-curcubeu (Politica lingvistică în vedere de jos)], in Sz. Tóth (ed.), *Hatalom interdiszciplináris megközelítésben [Puterea într-o abordare interdisciplinară]*, Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó/Presa Universitară din Szeged, 111-128.
- Harris, M., & Beech, J. (1995). Reading development in prelingually deaf children, in K. Nelson, & Z. Reger (eds.), *Children's Language*, Volume 8. Englewood Cliffs, NJ, Lawrence Erlbaum Associates, 181-202.
- Hattyár H. (2008). *A magyarországi siketek nyelvsajátításának és nyelvhasználatának szociolingvisztikai vizsgálata [Un studiu sociolingvistic al dobândirii și folosirii limbii de către persoanele surde din Ungaria]*. Doktori disszertáció. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar/Teză de doctorat, Facultatea de Arte, Universitatea Eötvös Loránd, Budapesta.
- Henner, J., & Robinson, O. (2021). *Unsettling Languages, Unruly Bodyminds: Imaging a Crip Linguistics*. Disponibil la <https://psyarxiv.com/7bzaw>. Accesat la 10 februarie, 2022.

- Higgins, M., & Lieberman, A. M. (2016). Deaf Students as a Linguistic and Cultural Minority: Shifting Perspectives and Implications for Teaching and Learning, *Journal of Education* 196(1), 9-18. <https://doi.org/10.1177/002205741619600103>.
- Hogg, M. A. (2016). Social identity theory, în S. McKeown, R. Haji, & N. Ferguson (eds.), *Understanding Peace and Conflict Through Social Identity Theory*. Peace Psychology Book Series. Cham: Springer, 3-17. https://doi.org/10.1007/978-3-319-29869-6_1.
- Humphries, F (1993). Deaf culture and cultures, în K. Christensen, & G. Delgado (eds.), *Multicultural issues in deafness*, 3-16, White Plains: Longman.
- Kohli, M. (2007). The Institutionalization of the Life Course: Looking Back to Look Ahead, *Research in Human Development*, 4(3-4), 253-271. <https://doi.org/10.1080/15427600701663122>.
- Lane, H. (1995). Constructions of Deafness, *Disability & Society*, 10(2), 171-190. <https://doi.org/10.1080/09687599550023633>.
- Leigh, I. (2009). *A lens on Deaf identities. Perspectives on Deafness*. Oxford: Oxford University Press.
- Leigh, G., & Crowe, K. (2015). Responding to cultural and linguistic diversity among Deaf and hard-of-hearing learners, în H. Knoors, & M. Marschark (eds.), *Educating deaf learners: creating a global evidence base*, Oxford: Oxford University Press, 68-91.
- Loots, G., Devisé, I., & Jacquet, W. (2005). The impact of visual communication on the intersubjective development of early parent-child interaction with 18- to 24-month-old deaf toddlers, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 10(4), 357- 375. <https://doi.org/10.1093/deafed/eni036>.
- Lucas, C., Bayley, R., & Kelly, A. B. (2005). The Sociolinguistics of Sign Languages, în M. Ball, & J. Ball (eds.), *Clinical Sociolinguistics*, Oxford: Blackwell, 250-264.
- Macnamara, J. (1967). The Linguistic Independence of Bilinguals, *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 6(5), 729-736. [https://doi.org/10.1016/S0022-5371\(67\)80078-1](https://doi.org/10.1016/S0022-5371(67)80078-1).
- Marschark, M. (2001). *Language Development in Children who are Deaf: A Research Synthesis*. Alexandria, VA: National Association of State Directors of Special Education (ERIC Document Reproduction Service No. ED455620).
- Marschark, M., Lang, H. G., & Albertini, J. A. (2002). *Educating Deaf Students*. New York: Oxford University Press.
- Marschark, M., Zettler, I., & Dammeyer, J. (2017). Social dominance orientation, language orientation, and Deaf identity, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 22(3), 269-277. <https://doi.org/10.1093/deafed/enx018>.
- Mitchell, R. E., & Karchmer, M. A. (2004). When parents are deaf vs. hard of hearing: Patterns of sign use and school placement of deaf and hard-of-hearing children, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 9(2), 1-20.
- Mosier, A.G. (1999). *Marital Quality in Deaf-Deaf and Deaf-Hearing Marriages*. Utah: Utah State University.
- Moriarty, E., & Kusters, A. (2021). Deaf cosmopolitanism: calibrating as a moral process, *International Journal of Multilingualism*. <https://doi.org/10.1080/14790718.2021.1889561>.
- Nybo, W., Scherman, A., & Freeman, P. (1998). Grandparents' Role in Family Systems with a Deaf Child: An Exploratory Study, *American Annals of the Deaf*, 143(3), 260-267.

- Padden, C. (1989). The Deaf Community and the Culture of Deaf People, în S. Wilcox (ed.), *American Deaf Culture*, Silver Spring, Maryland: Linstok Press.
- Padden, C., & Humphries, T. (1998). *Deaf in America: Voices from a culture*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Pickersgill, M., & Gregory, S. (1998). *Sign Bilingualism: A Model*. Wembley, Middlesex: LASER Publication. (Publication No. 004239).
- Sallai, J. (2010). Interkulturális identitás a vegyes nemzetiségű és vallású családokban [Identitate interculturală în familiile mixte etnic și religioase], *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica*, 55(2), 121-131.
- Scheurich, J. (1993). Toward a white discourse on white racism. *Educational Researcher*, 22(8), 5-10.
- Tajfel, H. (1978). *The Social Psychology of Minorities*. London: Minority Rights Group.
- Young, C. (1976). *The politics of cultural pluralism*. Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Zavalloni, M. (1993). Identity and Hyperidentities: The Representational Foundation of Self and Culture, *Papers on Social Representations*, 2(3), 218-235.